

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ
КАФЕДРА ОБЛІКУ У ВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ

КУРСОВА РОБОТА

НАТЕМУ:

«ОБЛІК КРЕДИТІВ БАНКУ»

Студента групи ОПД-42
Онисько

підпис

Науковий керівник: к. е.н., ст.
викладач Мужевич Н. В.

підпис

Комісія у складі:

підпис

підпис

підпис

ТЕРНОПІЛЬ - 2017

ПЛАН

Вступ

1. Організація банківського кредитування.
2. Методика обліку довгострокових позик банку.
3. Синтетичний і аналітичний облік короткострокових позик банку.
4. Облік довгострокових фінансових і податкових зобов'язань.

Висновки

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Організація банківського кредитування.....	6
2. Методика обліку довгострокових позик банку.....	11
3. Синтетичний і аналітичний облік короткострокових позик банкую...	19
4. Облік довгострокових фінансових і податкових зобов'язань.....	24
Висновки.....	27
Список використаної літератури.....	34

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Для здійснення виробничої діяльності кожне підприємство повинно мати в необхідній кількості оборотні засоби. В складі оборотних засобів важливе місце займають кошти, які потрібні для розрахунків за придбані матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги; для оплати зобов'язань перед фінансовими органами по платежах у бюджет, установами банку за одержані кредити, виплати заробітної плати та ін.

Основними джерелами надходження коштів є виручка від реалізації продукції, виконаних робіт для інших підприємств, виручка від ліквідації основних засобів, страхові відшкодування, бюджетне фінансування та ін.

Розрахунки підприємств з іншими підприємствами, організаціями та установами здійснюються по безготівковому розрахунку, шляхом перерахування коштів з одного рахунка банку на інші, а з окремими особами — готівкою через касу.

Підприємства зберігають свої вільні кошти на рахунках в установах банків України за своїм вибором і за згодою цих банків. Підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки в установах банків, зберігають на цих рахунках свої кошти на договірних умовах і здійснюють розрахунки за своїми зобов'язаннями в безготівковій та готівковій формі в порядку, установленому нормативно-правовими актами Національного банку України.

Для обліку довгострокових та короткострокових кредитів банку у Плані рахунків передбачені класи: 5 “Довгострокові зобов'язання” та 6 “Поточні зобов'язання”.

Структура рахунків і субрахунків цих класів забезпечує організацію бухгалтерського обліку на підприємствах в умовах ринкових відносин за єдиною методологією.

Облік кредитних операцій повинен забезпечити: належний контроль за надходженням і витрачанням коштів, цільовим призначенням їх відповідно до

діючого законодавства; своєчасне і правильне оформлення документами руху готівки в касі, банківських, розрахункових і кредитних операцій; своєчасну звірку даних підприємства і установи банку; регулярний контроль за станом розрахунків з банком за одержані кредити, з бюджетом, заготівельними організаціями, засновниками, різними дебіторами і кредиторами, інвесторами; вжиття заходів щодо зниження і ліквідації заборгованості.

Проблеми обліку кредитів у банках України досліджували вітчизняні вчені, зокрема: О. Берегуля, В. Бусов, Б. Гнатківський, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Жінко, О. М. Євтух, О. Т. Євтух, О. Кіреєва, І. Ковалишин, С. Козменкова, С. Кручок, Л. Лабецька, В. Лагутін, О. Любунь, І. Лютий, А. Марченко, К. Паливода, А. Сомик, А. Чупіс, В. Швець. Проблеми бухгалтерського обліку кредитних операцій висвітлено у дослідженнях Н. Еріашвілі, Є. Жукова, Л. Кіндрацької, Л. Ковалюк, О. Лаврушина, А. Мороза, О. Скаска, Л. Снігурської, В. Сусіденка, А. Чепелюк. Вагомий внесок у вирішення проблем методики та організації аналізу банківських операцій зробили такі науковці: О. Лаврушин, І. Парасій-Вергуненко, В. Перехожев, В. Перраудін, А. Петров, М. Портер, П. Роуз, М. Чоудрі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій з удосконалення організації та методики обліку довгострокових та короткострокових кредитів банків в підприємствах України.

Відповідно до поставленої мети визначено **сукупність завдань**, спрямованих на її досягнення, а саме:

- Дослідити організацію банківського кредитування;
- Розглянути методику обліку довгострокових позик банку;
- Синтетичний і аналітичний облік короткострокових позик банку;
- Облік довгострокових фінансових і податкових зобов'язань.

Об'єктом дослідження є процес довгострокових та короткострокових кредитів банку.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методичних та організаційних засад обліку довгострокових та короткострокових кредитів банку.

У курсовій роботі для комплексного вирішення поставлених завдань використано такі **загальнонаукові та спеціальні методи дослідження**: діалектичного пізнання – для узагальнення теоретико-методичних та організаційних засад здійснення операцій кредитування банку; аналізу та синтезу – для вивчення чинних методичних підходів до аналізу кредитування; спостереження та порівняння – для дослідження сучасної практики розкриття інформації про операції кредитування у фінансовій звітності підприємств.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

У своїй діяльності промислові підприємства не можуть задовольнятися лише власним капіталом, оскільки його не вистачає, тому потрібно шукати позиковий капітал. Одним із джерел залучення додаткового капіталу може виступати банківський кредит.

Згідно Закону України «Про банки та банківську діяльність» банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми. Кредити відносяться до зобов'язань підприємства.

Основними принципами кредитування підприємств, прийнятими у світовій практиці, є:

- забезпеченість (видається кредит при наявності активів);
- платність (встановлюється процент за користування кредитом);
- строковість (видається кредит на обумовлений строк);
- поверненість (після закінчення строку кредит погашається);
- цільовий характер (використання лише за призначенням).

Кредитні взаємовідносини між банком і клієнтом ґрунтуються на договірних засадах. Позики видаються для забезпечення потреб сфери виробництва, обігу, інвестування всіх підприємств будь-яких форм власності та видів діяльності, але тільки платоспроможним клієнтам, які мають власні оборотні кошти і самостійний баланс.

Із таких операцій, як формування статутного капіталу, покриття збитків, погашення раніше отриманих позик, придбання цінних паперів інших організацій та отримання кредиту без майнового забезпечення, надання кредитів забороняється.

Для функціонування кредитного механізму (розглядається як способи, прийоми забезпечення функціонування кредиту та дотримання його принципів) необхідна наявність таких елементів:

- суб'єкти кредитування (банк і клієнт);
- об'єкти кредитування (підприємство, сфера виробництва, обігу);
- форми кредитування (простий, спецпозичковий, за конкретним рахунком, за овердрафтом);
- кредитна угода (договір із зазначенням прав і зобов'язань клієнта і банку).

Оскільки надання кредиту пов'язано з ризиком неповернення, банк ретельно вивчає документи клієнта, які включають:

- заяву на видачу кредиту;
- фінансово-економічну інформацію про клієнта;
- основні форми фінансової звітності;
- суми дебіторської та кредиторської заборгованості;
- розрахунок економічної окупності кредиту;
- спосіб забезпечення позики;
- інші показники для об'єктивної оцінки фінансового становища клієнта.

Для оцінки фінансового стану використовується звітність та інформація з різних джерел про обсяги, структуру продажу, рівень рентабельності продукції в цілому й окремих видів, прибутки і збитки, ліквідність активів, рух грошових коштів, собівартість продукції тощо. Такі показники аналізуються в динаміці. Аналіз робить установа банку, проте клієнт також зацікавлений у проведенні аналізу фінансового стану для впевненості, що отриманий кредит в майбутньому буде погашений. В принципі клієнт повинен сам визначити, яка сума кредиту йому потрібна, цільове призначення, термін погашення, об'єкт кредитування і його забезпечення, розмір процента за користування кредитом.

Представники банку здійснюють контроль за виданими підприємству позиками не тільки при відображенні господарських операцій на поточних рахунках, а й методом безпосередніх перевірок. На підприємстві вивчається цільове використання позики за даними бухгалтерського обліку: коли, на які цілі, яка сума була використана. За даними перевірки складається акт, в якому зазначаються виявлені порушення та заходи впливу на винних осіб. Один примірник акта залишається на підприємстві для ознайомлення з ним керівництва та розробки заходів щодо виправлення допущених недоліків у цільовому використанні позик банку.

Забезпечення позики здійснюється методом вивчення фінансового стану підприємства на основі фінансової звітності, яку подають до установи банку. Аналіз балансу та інших форм звітності дає можливість зробити висновок про збільшення чи зменшення ступеня ризику неповернення позики.

Отримані підприємством позики використовують лише на ті цілі, які зазначаються у кредитній угоді. Отримані гроші необхідно використати швидко і раціонально, адже, незалежно від ступеня використання позики, її треба повертати у зазначений термін. За кожен день простроченої заборгованості банку сплачується пеня або штрафи, а при достроковому погашенні на скорочений час зменшуються платежі процентів за користування позикою.

Банківський процент - це плата за надані в борг гроші, ціна грошей, винагорода, яку приносять заощадження тим, хто дає гроші в борг. Розмір процентної ставки визначається співвідношенням попиту і пропозиції кредитних ресурсів, а також політикою центрального емісійного банку (НБУ), циклічними та сезонними коливаннями кон'юнктури, темпами інфляції, зміною валютного курсу, станом платіжного балансу та іншими факторами.

При визначенні потреби підприємства в кредиті необхідно робити розрахунки його окупності. Залучення кредиту вимагає значних коштів на сплату процентів, тому необхідно враховувати Повернення кредиту разом із

процентами. Якщо придбані з допомогою залученого кредиту активи не принесуть економічних вигод, які перевищують суму кредиту і сплачених кредитів за нього, то залучення кредитів є економічно не вигідним і збитковим. Так не тільки не зміцнюється фінансовий стан підприємства, навпаки – погіршується.

Процедура отримання кредиту складається з таких етапів:

- 1) підготовчий (переговори про форми та умови отримання кредиту, підготовка документації, необхідної для отримання кредиту);
- 2) розгляд банком можливості кредитування (аналіз фінансового стану потенційного позичальника, ознайомлення з предметом застави);
- 3) підготовка і підписання кредитного договору та документів, пов'язаних із забезпеченням його виконання.

Перелік документів, необхідних для отримання кредиту, виглядає наступним чином:

1. Заявка, на отримання кредиту;
2. Анкета підприємства з основними показниками діяльності;
3. Копії статутних документів;
4. Копія свідоцтва про державну реєстрацію;
5. Копії ліцензій, передбачених законодавством;
6. Техніко-економічне обґрунтування отримання кредиту;
7. Копії контрактів, які стосуються необхідності отримання кредиту;
8. Завірений в органах статистики Баланс на останню звітну дату, Звіт про фінансові результати, а також річні фінансові звіти за останніх три роки;
9. Документи, які стосуються забезпечення кредиту (застава майна, гарантії, страхові поліси);
10. Довідки з обслуговуючих банків про наявність рахунків позичальника, наявності або відсутності заборгованості за кредитами.

Згідно із Положенням «Про кредитування» взаємовідносини між банком і позичальником регламентуються кредитним договором, що укладається у письмовій формі. У кредитному договорі визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін, які не можуть бути змінені в односторонньому порядку. За кредитним договором банк бере на себе зобов'язання надати у розпорядження позичальника на узгоджений термін певну суму коштів, а позичальник бере на себе зобов'язання використати кошти на цілі, обумовлені договором, повернути банку основну суму боргу і відсотки в узгоджений строк, а також сплатити збори і комісійні, пов'язані з отриманням кредиту.

Як забезпечення банки найчастіше приймають заставу, майнове поручництво, гарантію. Предметом застави можуть бути: нерухоме майно (іпотека); будь-яке майно, яке може бути відчужене заставником і на яке може бути звернене стягнення; майно, яке заставник придбає після виникнення застави, наприклад, майбутній урожай, приплід худоби.

Для оцінки такого майна банк може звернутися як до незалежних експертів, так і скористатися послугами власних.

Застава оформляється відповідним договором. Невід'ємною частиною договору застави є опис предмета застави, який підписується та скріплюється печатками банку кредитора та позичальника. В описі зазначається: повне найменування майна, кількість одиниць та їх вартість, характеристика предмету застави, балансова вартість застави. Договір застави на нерухоме майно підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації.

Майнове поручництво. Забезпеченням зобов'язань за кредитом можуть служити не тільки власне майно або майнові права позичальника, але і майно, що належать поручникові, яке він згоден надати банку як заставу для забезпечення виконання зобов'язань позичальника.

Гарантія. За гарантією третя особа (банк, страхова компанія) гарантують банку, що видає кредит, виконання позичальником своїх зобов'язань. Договір гарантії укладається між гарантом і позичальником.

Відносини по забезпеченню кредитного договору гарантією можуть бути оформлені у вигляді гарантійного листа, наданого організацією гарантом. У цьому випадку банк-кредитор зобов'язаний письмово повідомити гаранта про прийняття гарантійного листа як забезпечення кредиту.

Після проходження всіх етапів між банком та позичальником оформляється кредитний договір. Кредитні договори підлягають обов'язковій реєстрації у Книзі реєстрації кредитних договорів.

Погашення заборгованості за кредитом та відсотків за його користування здійснюється у строки, встановлені кредитним договором. За наявності простроченої заборгованості по сплаті відсотків за користування кредитом, кошти, що надходять від позичальника, впершу чергу направляються на погашення простроченої заборгованості за відсотками.

Отже, отримання кредитів – це не технічна операція з укладання угоди з банком про позику на певний термін, а досить відповідальна юридична подія, яка викликає зміни в активах і пасивах балансу підприємства та визначає поведінку менеджерів щодо підвищення рівня економічної ефективності прийнятих рішень.

2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДОВГОСТРОКОВИХ ПОЗИК БАНКУ

Довгострокові позики видаються на строк понад 12 місяців із дати балансу, але в обмежених масштабах, що пояснюється ентропією ринку (невизначеністю законодавчих, правових, податкових та інших відносин в

Україні на даному етапі її розвитку). З усіх кредитних ресурсів частка довгострокових не перевищувала в 2016 р. 36% у промисловості загалом.

Довгострокові кредити пов'язані, як правило, з інвестуванням коштів на технічне переозброєння (нова техніка і технологія), реконструкцію, модернізацію; розширення діючих підприємств і виробництв.

Банківський кредит є основною формою кредиту, за якою банк надає клієнтові у тимчасове користування частину власного або залученого капіталу на умовах повернення зі сплатою процентів. Довгострокові кредити за характером погашення поділяються на такі, що погашаються одноразовим внеском, і такі, що погашаються на виплат (частинами, поступово). Розміри і термін повернення коштів обумовлюються кредитним договором.

Банківський процент сплачується в момент одержання кредиту, під час його повернення або рівними частками упродовж терміну кредиту. Банківський процент залежить від рівня виконання позичальником його зобов'язань, форми кредиту, загальноекономічної ситуації, терміну користування кредитом, зміни вартості кредитів на кредитному ринку, зміни рівня цін на товари, невизначеності умов фінансової діяльності підприємства та ін.

Надання довгострокових позик характеризується підвищеним ризиком, тому банки у своїх діях керуються джерелами інформації щодо існуючих інвестицій, пропозицій і проектів не тільки конкретних підприємств, а й інших організацій:

- державних адміністрацій регіонів;
- фонду державного майна і майна комунальної власності;
- науково-дослідних, проектних і навчальних закладів;
- міністерств та відомств;
- окремих підприємств та організацій.

Можливість отримання довгострокового кредиту залежить від таких факторів, які повинні враховувати позичальники при контактах з персоналом банків:

- вартість проекту;
- термін реалізації проекту;
- строк окупності витрат;
- термін кредиту;
- довіра до клієнта (форма власності, частка власних коштів на інвестування, забезпеченість кредиту, чи є акції підприємства у володінні банком, величина клієнта, фінансово-економічний стан підприємства та його стабільність);
- підтримка (хоча б моральна) проектів державними і регіональними органами влади;
- наявність проектно – кошторисної документації та її експертизи;
- інші фактори.

Банки при наданні кредитів відбирають найбільш ефективні проекти, що забезпечують випуск і збут продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, знижують собівартість продукції, підвищують продуктивність праці, збільшують прибутки, забезпечують зайнятість населення та інші позитивні зрушення у роботі підприємств і організацій. Проекти повинні пройти обов'язкову експертизу незалежних спеціалістів, які беруть за послуги 0,2-1% від кошторисної вартості розглянутого проекту.

Надані банком довгострокові кредити обліковуються на рахунку 50 “Довгострокові позики”, до якого відкриваються такі субрахунки:

- 501 “Довгострокові кредити банків у національній валюті”;
- 502 “Довгострокові кредити банків у іноземній валюті”;
- 503 “Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті”;
- 504 “Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті”;

- 505 “Інші довгострокові позики в національній валюті”;
- 506 “Інші довгострокові позики в іноземній валюті”.

У кредиті рахунка 50 “Довгострокові позики” відображається сума отриманих кредитів із строком погашення більше одного року, а також відстрочених (переведених з короткострокових) позик банку в національній та іноземній валюті.

У дебеті рахунка показується погашення зобов'язань виплатою грошима, передачею необоротних і оборотних активів, наданням робіт і послуг, заміною одних видів зобов'язань іншими, перетворенням зобов'язань у капітал та іншими операціями.

На субрахунках 501 і 502 ведеться облік заборгованості за наданий вітчизняними та зарубіжними банками кредит; на субрахунках 503 і 504 - за простроченими кредитами, наданими І вітчизняними та зарубіжними банками; на субрахунках 505 і 506 - залучених кредитів банківських організацій.

Відображення господарських операцій при отриманні довгострокових позик банку наводяться у таблиці 1.

Операції, що показують рух позикових коштів, відображаються на основі виписок банку та прикладених до них первинних документів. Виписки обробляються методом зазначення кореспонденції рахунків обліку.

Таблиця 1

Отримання позик банку – кредит рахунка 50

№ п/п	Зміст операцій	Проводка		Примітки
		Дебет	Кредит	
Отримання позик та їх переведення із довгострокових у поточні				
1.	Придбання понад 25% статутного капіталу (загальної кількості акцій) об'єкта інвестування	14	501-502 505-506	Інвестування позичених коштів у фінансові активи

2.	Придбання або створення об'єктів: капітального будівництва (витрат на будівництво);	151	501-502 505-506	Отримання позики на вказані цілі
	капітального будівництва (витрат на будівництво);	152	501-502 505-506	Отримання позики на вказані цілі
	придбання (створення) об'єктів основних засобів;	153	501-502 505-506	Отримання позики на вказані цілі
	придбання (створення) об'єктів інших необоротних матеріальних активів;	154	501-502 505-506	Отримання позики на вказані цілі
	формування основного стада.	155	501-502 505-506	Отримання позики на вказані цілі
3.	Отримання довгострокової позики в готівковій формі	30	501-502 505-506	-
4.	Отримано позики в безготівковій формі	31	501-502 505-506	-
5.	Отримано позики, які оформлені грошовими документами	33	501-502 505-506	Чеки, акредитиви
6.	Придбання короткострокових інвестицій	35	501-502 505-506	Високоліквідні цінні папери
7.	Розрахунки з авансів, претензій, відшкодування збитків, з кредитними спілками, з різними дебіторами	371, 374-376	501-502 505-506	Розрахунки проведено за рахунок позик

8.	Викуплено частину акцій власної емісії для перепродажу або анулювання	45	505-506	-
9.	Переведення цільових надходжень в інші позики у зв'язку з їх невикористанням	48	505-506	-
10.	Пролонгація (відстрочення) позик .	501 502	503 504	У нац. Валюті В іноземній
11.	Заміна зобов'язань за векселем на позику	511 512	501,505 502,506	У нац. валюті В іноземній валюті
12.	Конвертація облігаційної позики у довгостроковий кредит	521 521	505 506	В Україні В зарубіжних країнах
13.	Переоформлення зобов'язань; - з фінансової оренди на кредит; - з майнових комплексів на кредит.	531 532	501-502 505-506	-
14.	Переведення короткострокових позик у довгострокові	601-606	501-502 505-506	Зміна строків погашення
15.	Переведення поточної частини заборгованості з позик у довгострокову	611-612	503-504 505-506	Перенесення строків погашення
16.	Погашення короткострокового векселя коштами позики	621-622	501-502 505-506	Короткострокові векселі
17.	Переведення поточної заборгованості в довгостроковий кредит	631-632	501-502 505-506	Договір
18.	Реструктуризація заборгованості з податків у бюджет у вигляді державної позики	641-642	505	Відповідно до законодавства

19.	Оформлення платежів із страхування як позики	651-656	505-506	Договір страхування
20.	Оформлення іншої кредиторської заборгованості на довгострокові позики	681-685	505-506	Договір із кредитором
21.	Витрати, пов'язані з обслуговуванням довгострокових позик	94	50	Втрати від операційної курсової різниці,
22.	Нарахування витрат, пов'язаних з отриманням позик: - проценти за кредит; - з випуску власних цінних паперів.	951 952	501-504 505-506	Виписка банку
23.	Надання позик на ліквідацію стихійних лих і катастроф	99	50	Рішення уряду, місцевої влади
Погашення позик та їх переведення із довгострокових у поточні				
1.	Погашення довгострокової позики шляхом передачі кредиту інвестицій в порядку участі в капіталі	50	141-143	-
2.	Погашення позик передачею капітальних інвестицій	50	152-154	-
3.	Погашення позик грошима	50	30	-
4.	Погашення позик у безготівковій формі	50	31	-
5.	Погашення грошовими документами	50	33	-
6.	Погашення позик короткостроковими векселями	50	34	-

7	Переуступка банку дебіторської Заборгованості покупця	50	36	Оплата боргів у погашення позики
8.	Переуступка банку заборгованості різних дебіторів	50	37	Сплата боргів у погашення позики
9.	Конвертування позики у пайовий капітал	50	41	Банк стає пайовиком
10	Конвертування позики у неоплачений капітал	50	46	Банк стає засновником
11.	Пролонгація довгострокових позик	50	50	-
12.	Конвертація позики в облігаційну позику	50	52	-
13.	Переведення позики у категорію інших зобов'язань	50	55	Змінюються умови позики
14.	Переведення довгострокової позики в короткострокову	50	60	-
15.	Переведення позики в поточну заборгованість	50	61	Настання строку оплати
16.	Заміна довгострокової позики на	50	68	-
17.	Отримано доход від операційної курсової різниці, від списання кредиторської заборгованості, отримання грантів тощо	50	71	-
18.	Отримання інших доходів внаслідок погашення позик	50	74	Передача банку оборотних і необоротних
19.	Списання позик внаслідок надзвичайних подій	50	75	Ліквідація підприємства

Дані оброблених виписок записуються в журналі 1. Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості, де повинні знайти відображення банки, що надають позики, види кредитів, сума, строки погашення, проценти сплачені та інші дані, необхідні для розкриття інформації у фінансовій звітності.

3. СИНТЕТИЧНИЙ І АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК КОРОТКОСТРОКОВИХ ПОЗИК БАНКУ

Кредити банку класифікуються за такими ознаками:

- банківський кредит - надається суб'єктам господарювання за кредитним договором;
- комерційний кредит - економічні відносини, що виникають між окремими підприємствами;
- державний кредит - економічні відносини між державою та суб'єктами господарювання;
- лізинговий кредит - економічні відносини між підприємствами з питань оренди майна.

Банківський та державний кредити надаються в грошовій формі, а лізинговий та комерційний - у товарній.

- Кредит може надаватися у формі овердрафту (короткострокова позика надійному підприємству понад залишок коштів на його поточному рахунку в межах обумовленого ліміту). Операції овердрафту відбуваються за домовленістю між підприємством і банком, який його обслуговує.

Взаємовідносини між банком і позичальником щодо отримання короткострокових позик на тимчасові потреби (придбання необоротних й оборотних активів, оплата рахунків кредиторів, сезонне нагромадження

матеріальних цінностей тощо) регламентуються в кредитних договорах, як правило, у письмовій формі. В угоді виділяються такі розділи:

- загальні дані (номер договору, дата, сторони, що укладають договір);
- предмет договору (зазначається мета, сума, строк надання позик, умови погашення, процент за кредит);
- зобов'язання банку (надання кредиту, його вид, консультації щодо прав позичальника у розпорядженні кредитом, з якою метою надано кредит);
- зобов'язання позичальника (використання за призначенням, штрафні санкції при порушенні цільового використання, повернення кредиту в установлений строк, подання звітності);
- права банку (відстрочка погашення, перевірка використання кредиту, можливість припинення дії угоди, штрафні санкції);
- права позичальника (дострокове погашення, можливість відстрочки платежу);
- особливі умови (перерахунок суми кредиту, зміна процентів за кредит, зміна умов угоди, спірні питання та їх вирішення, зміна юридичної адреси);
- адреси, реквізити сторін, підписи та печатки.

Погашення кредитів здійснюється за рахунок коштів позичальника на підставі ордерів-розпоряджень банку, строкових зобов'язань або платіжними дорученнями позичальника. При необхідності банк може пролонгувати термін надання кредиту, а позичальник - достроково погасити заборгованість і процент за кредит. Останній визначається з урахуванням того, що сума отриманих процентів повинна покривати сплату процентів за залученими коштами, операційні витрати, пов'язані з обслуговуванням кредитних операцій, і забезпечити прибуток для банку.

Короткострокові кредити повинні погашатися, як видно з їх назви, за термін, що не перевищує одного року з дня дати балансу, в різних формах - грошима, цінними паперами, зобов'язаннями, переоформленням одного виду

заборгованості на інший. Це дозволяє маневрувати коштами і завжди знайти вихід, щоби розрахуватися з банком. При цьому бухгалтерам необхідно налагодити раціональний метод аналітичного обліку кредитів, щоби мати вичерпну інформацію про заборгованість і строки її погашення. Крім того треба бути обережним у визначенні суми кредитів, які є дорогим ресурсом. І при їх оформленні обов'язково робити розрахунок окупності.

Господарські операції з отримання і погашення короткострокових позик банку обліковуються на рахунку 60 “Короткострокові позики”, який має такі субрахунки:

- 601 “Короткострокові Кредити банків у національній валюті”;
- 602 “Короткострокові кредити банків в іноземній валюті”;
- 603 “Відстрочені короткострокові кредити у національній валюті”;
- 604 “Відстрочені короткострокові кредити в іноземній валюті”;
- 605 “Прострочені позики в національній валюті”;
- 606 “Прострочені позики в іноземній валюті”.

Кореспонденція рахунків з операцій за короткостроковими позиками наводиться в таблиці 2.

Таблиця 2

Отримання позик банку – кредит рахунка 60

№ п/п	Зміст операцій	Проводка		Примітки
		Дебет	Кредит	
Отримання позик та їх переведення із поточних у довгострокові				
1.	Придбання понад 25% статутного капіталу (загальної кількості акцій) об'єкта інвестування	14	601-602 605-606	Інвестування позичених коштів у фінансові активи
2.	Придбання або створення об'єктів: капітального будівництва	151	601-602 605-606	Отримання позики на вказані цілі

	капітального будівництва	152	601-602	Отримання позики на
	придбання (створення)	153	601-602	Отримання позики на
	придбання (створення)	154	601-602	Отримання позики на
	формування основного	155	601-602	Отримання позики на
3.	Отримання довгострокової позики в готівковій формі	30	601-602 605-606	.
4.	Отримано позики в безготівковій формі	31	601-602 605-606	-
5.	Отримано позики, які оформлені	33	601-602 605-606	Чеки, акредитиви
6.	Придбання короткострокових інвестицій	35	601-602 605-606	Високоліквідні цінні папери
7.	Розрахунки з авансів, претензій, відшкодування збитків, з кредитними спілками, з різними дебіторами	371, 374-376	601-602 605-606	Розрахунки проведено за рахунок позик
8.	Викуплено частину акцій власної емісії для перепродажу або анулювання	45	605-606	-
9	Переведення цільових надходжень в інші позики у зв'язку з їх невикористанням	48	605-606	-
10.	Пролонгація (відстрочення) позик	601 602	603 604	У нац. Валюті В іноземній валюті
11.	Заміна зобов'язань за векселем на позику	611 612	601,605 602,606	У нац. Валюті В іноземній валюті
12.	Конвертація облігаційної позики у довгостроковий кредит	621 621	605 606	В Україні В зарубіжних країнах

13.	Переоформлення зобов'язань: - фінансової оренди на кредит: - майнових комплексів на кредит.	631 632	601-602 605-606	-
14.	Переведення короткострокових позик у Довгострокові	601-606	601-602 605-606	Зміна строків погашення
15.	Переведення поточної частини заборгованості з позик у довгострокову	611-612	603-604 605-606	Перенесення строків погашення
16.	Погашення короткострокового векселя коштами позики	621-622	601-602 605-606	-
17.	Переведення поточної заборгованості в довгостроковий кредит	631-632	601-602 605-606	
18.	Реструктуризація заборгованості з податків у бюджет у вигляді державної позики	641-642	605	Відповідно до законодавства
19.	Оформлення платежів із страхування як позики	651-656	605-606	-
20.	Оформлення іншої кредиторської заборгованості на довгострокові позики	681-685	605-606	-
21.	Витрати, пов'язані з обслуговуванням довгострокових позик	94	60	Витрати від операційної курсової різниці, штрафи, пені

22.	Нарахування витрат, пов'язаних з отриманням позик: проценти за кредит; з випуску власних цінних	951 952	601-604 605-606	-
23.	Надання позик на ліквідацію стихійних лих і катастроф	97	60	-
Погашення позик та їх переведення із поточних у довгострокові				
1.	Погашення довгострокової позики шляхом передачі кредиту інвестицій в порядку участі в капіталі	60	141-143	-
2.	Погашення позик передачею капітальних інвестицій	60	152-154	-
3-	Погашення позик грошима	60	30	-
4.	Погашення позик у безготівковій формі	60	31	-
3.	Погашення грошовими документами	60	33	-
6	Погашення позик короткостроковими вексями	60	34	-
7	Переуступка банку дебіторської заборгованості покупцям	60	36	Сплата боргів у погашення позики
8	Переуступка банку заборгованості різних дебіторів	60	37	Сплата боргів у погашення позики
9	Конвертування позики в пайовий капітал	60	41	Банк стає пайовиком

10	Конвертування позики у неоплачений капітал	60	46	Банк стає засновником
11	Пролонгація довгострокових позик	60	60	-
12	Конвертація позики в облігаційну позику	60	62	-
13	Переведення позики у категорію інших зобов'язань	60	65	Змінюються умови позики
14	Переведення довгострокової позики в короткострокову	60	60	-
15	Переведення позики в поточну заборгованість	60	61	Настання строку оплати
16.	Заміна довгострокової позики на поточні зобов'язання	60	68	-
17.	Отримано доход від операційної курсової	60	71	-
18	Отримання інших доходів внаслідок погашення позик	60	74	Передача банку оборотних і необоротних активів
19	Списання позик внаслідок надзвичайних подій	60	75	Ліквідація підприємства

Синтетичний облік довго- та короткострокових позик (кредит рахунків 50 і 60) ведеться в журналі 2, окремо за рахунком 50 – розділ I, за рахунком 60 - розділ II. В обох розділах записи робляться на основі виписок банку з кредиту рахунків 50 чи 60 у дебет різних рахунків (14, 15, 30, 31, 37, 50, 51, 53, 60, 91, 92, 93, 94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99) (таблиця 3).

Таблиця 3

Журнал 2 за травень 200_р.

I. 3 кредита рахунка 50 «Довгострокові позики» в дебет рахунків

№ запису	Дата виписок банку (дата здійснення операції)	14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	15 «Капітальні інвестиції»	30 «Каса»	31 «Рахунки в банках»	37 «Розрахунки з різними дебіторами»	50 «Довгострокові позики»			84 «Інші операційні витрати»	60 «Короткострокові позики»	91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати» та інші (94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99)					Всього	
							№	№	№ 50			№	№	№	№	№		№
1.	12.05								900000									900000
Всього									900000									900000

У розділі I журналу 2 (таблиця 4) відображено отримання підприємством довгострокового кредиту (12.05 у сумі 900 000 грн.) на будівництво нового корпусу основного цеху № 3 строком на 18 (вісімнадцять) місяців.

Таблиця 4

Журнал 2 за травень 200_р.

II. 3 кредита рахунка 60 «Короткострокові позики» в дебет рахунків

№ запису	Дата виписок банку (дата здійснення операції)	14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	15 «Капітальні інвестиції»	30 «Каса»	31 «Рахунки в банках»	37 «Розрахунки з різними дебіторами»	50 «Довгострокові позики»			84 «Інші операційні витрати»	60 «Короткострокові позики»	91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати» та інші (94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99)					Всього		
							51	53	50			№	№	№	№	№			
1.	23.05										375000								375000
Всього											375000								375000

У таблиці 4 в розділі II журналу 2 відображається отримання короткострокової позики на тимчасові потреби підприємства (придбання

сировини і матеріалів) у сумі 375 000 грн., яку отримано 23 травня строком на 6 (шість) місяців.

Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості (розділ III журналу 2), де відображаються позики в розрізі субрахунків, банків, строків погашення позик, сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий оборот, сальдо на кінець місяця, нараховані проценти за позики за звітний період і з початку року.

Наведена інформація достатньо характеризує стосунки між підприємством і банком з питань кредитування та погашення позик. Узагальнені дані можуть використовуватися для аналізу ефективності кредитів і результатів господарської діяльності, отриманих з їх допомогою.

Доцільно деталізувати інформацію про отримані позики та їх ефективне використання в управлінському обліку. Це можна здійснити методом порівняння витрат, пов'язаних з отриманням позик (оплата консультацій юристів, консалтингових фірм, сплата процентів за кредит, перестраховання кредитів тощо) і доходів від реалізованих проектів, під які були отримані позики. Лише всебічний аналіз ефективності кожного впровадженого проекту дає можливість перевірити наскільки вдало використовувався залучений капітал. Якщо доходи перевищують витрати, це свідчить про ефективність використання позик банку.

4. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Функціонуючі підприємства завжди мають в пасиві балансу меншу чи більшу частку позиченого капіталу, оскільки власного не вистачає для розширення масштабів виробництва. Залучений в оборот підприємства капітал має назву зобов'язань.

Під **зобов'язаннями** розуміють заборгованість підприємства, котра

виникає внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, викличе скорочення (зменшення) ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Минулі події - це ті, які привели до зобов'язань підприємства пов'язаних із придбанням активів (необоротних, нематеріальних, оборотних грошових та інших), в розрахунку на отримання від їх використання більшої вигоди, ніж очікуване скорочення (зменшення) ресурсів при погашенні заборгованості.

Зобов'язання визнаються заборгованістю кредиторам за таких обставин:

- зобов'язання відображено в теперішньому часі і вони є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані запаси, послуги, нанесена шкода, за яку підприємство несе відповідальність);
- підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам з метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними відповідно до нормального ходу підприємницької діяльності;
- зобов'язання повинно бути виконано незаперечно, але майбутні платежі мають імовірний характер, оскільки підприємство може мати ускладнення з платежами;
- строки виконання зобов'язань можуть бути визначені, але точна дата — невідома;
- суб'єкт, відносно якого виникли боргові зобов'язання, повинен бути ідентифікований як особа чи група осіб, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути не ідентифікованим.

У пасиві балансу зобов'язання поділяються на довгострокові та поточні. Довгострокові визначаються як такі, що не є поточними, а поточні зобов'язання повинні погашатися впродовж операційного циклу або протягом дванадцяти місяців із дати балансу. Такою вважається число місяця, коли складено баланс, як правило - кінець останнього дня звітного періоду (місяця, кварталу, року).

Поділ заборгованості на довгострокову і поточну виправданий тим, що акцентує увагу на контролі за найближчими платежами, які повинні здійснюватися в першу чергу.

Як несвоєчасне надходження активів може спричинити збої у виробничому процесі, так і несвоєчасні розрахунки з кредиторами можуть призвести до значних витрат активів, які перевищать їх витрати при нормальних розрахунках.

Довгострокові зобов'язання включають: заборгованість банкам за отримані від них кредити, які не відносяться до поточних (заборгованість не підлягає погашенню протягом операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу); заборгованість підприємства за залученими позиковими коштами (крім кредитів банку), на які нараховуються проценти, сума податку на прибуток, який підлягає оплаті в майбутніх періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою і податковою базами оцінки; заборгованість за виданими довгостроковими векселями і реалізованими облігаціями.

Становлення ринкової інфраструктури в Україні передбачає розвинутий сектор фінансових інвестицій - придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів, інших фінансових інструментів.

У даному підрозділі розглядаються лише довгострокові інвестиції, термін яких перевищує один рік. Формами таких інвестицій є акції, облігації, векселі, депозитні вклади в банках, вкладення в статутний капітал спільних підприємств, деривативи (право та зобов'язання, зафіксовані в документі установленої форми, придбати чи продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених умовах). Деривативи поділяються на фондові, валютні і товарні. Фондові деривативи пов'язані з купівлею-продажем цінних паперів, валютні - валюти, а товарні - будь-яких біржових товарів (крім цінних паперів). Деривативи бувають у вигляді форвардних та ф'ючерсних контрактів і опціонів.

Форвардний контракт - документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) у майбутньому цінні папери, товари чи валюту в певний час і на певних умовах з фіксацією цін такого продажу під час укладання контракту. Продавець форвардного контракту не може передати (продати) зобов'язання за цим контрактом іншим особам без згоди покупця. Покупець має право без погодження з продавцем у будь-який момент до закінчення терміну чинності (ліквідації) форвардного контракту продати його іншій особі, включаючи і продавця цього контракту.

Ф'ючерсний контракт засвідчує зобов'язання придбати (продати) в майбутньому цінні папери, товари чи валюту з фіксацією цін на момент виконання сторонами контракту зобов'язань. При цьому кожна зі сторін має право відмовитися від виконання контракту лише за згоди іншої сторони або у випадках, передбачених законодавством. Покупець має право продати ф'ючерсний контракт протягом терміну його чинності іншим особам без погодження умов продажу з продавцем контракту.

Різниця між форвардним і ф'ючерсним контрактом полягає в тому, що перший фіксує ціну продажу під час укладання договору, а другий - на момент виконання зобов'язання.

Опціон означає зафіксоване біржовою угодою (контрактом) право купувати або продавати цінні папери, товари чи валюту на певних умовах з фіксацією ціни на час укладання угоди або на час придбання цінностей (за рішенням сторін).

Перший продавець опціону (емітент) несе безумовне та безвідкличне зобов'язання щодо виконання умов опціонного контракту. Покупець опціону має право в будь-який момент відмовитися від придбання цінних паперів, товарів чи валюти. Претензії можуть виникати лише до першого продавця (емітента). Опціон може бути проданий без обмежень за певну плату іншим особам протягом усього часу його чинності. Опціон також передбачає право

придбання акцій за твердою, нижчою від ринкової, ціною, яке підприємство надає своїм працівникам.

ВИСНОВКИ

Основними принципами кредитування підприємств, прийнятими у світовій практиці, є:

- забезпеченість (видається кредит при наявності активів);
- платність (встановлюється процент за користування кредитом);
- строковість (видається кредит на обумовлений строк);
- поверненість (після закінчення строку кредит погашається);
- цільовий характер (використання лише за призначенням).

Кредитні взаємовідносини між банком і клієнтом ґрунтуються на договірних засадах. Позики видаються для забезпечення потреб сфери виробництва, обігу, інвестування всіх підприємств будь-яких форм власності та видів діяльності, але тільки платоспроможним клієнтам, які мають власні оборотні кошти і самостійний баланс.

Для функціонування кредитного механізму (розглядається як способи, прийоми забезпечення функціонування кредиту та дотримання його принципів) необхідна наявність таких елементів:

- суб'єкти кредитування (банк і клієнт);
- об'єкти кредитування (підприємство, сфера виробництва, обігу);
- форми кредитування (простий, спецпозичковий, за конкретним рахунком, за овердрафтом);
- кредитна угода (договір із зазначенням прав і зобов'язань клієнта і банку).

Оскільки надання кредиту пов'язано з ризиком неповернення, банк ретельно вивчає документи клієнта, які включають:

- заяву на видачу кредиту;

- фінансово-економічну інформацію про клієнта;
- основні форми фінансової звітності;
- суми дебіторської та кредиторської заборгованості;
- розрахунок економічної окупності кредиту;
- спосіб забезпечення позики;
- інші показники для об'єктивної оцінки фінансового становища клієнта.

Надані банком довгострокові кредити обліковуються на рахунку 50 “Довгострокові позики”, до якого відкриваються такі субрахунки:

- 501 “Довгострокові кредити банків у національній валюті”;
- 502 “Довгострокові кредити банків у іноземній валюті”;
- 503 “Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті”;
- 504 “Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті”;
- 505 “Інші довгострокові позики в національній валюті”;
- 506 “Інші довгострокові позики в іноземній валюті”.

У кредиті рахунка 50 “Довгострокові позики” відображається сума отриманих кредитів із строком погашення більше одного року, а також відстрочених (переведених з короткострокових) позик банку в національній та іноземній валюті.

У дебеті рахунка показується погашення зобов'язань виплатою грошима, передачею необоротних і оборотних активів, наданням робіт і послуг, заміною одних видів зобов'язань іншими, перетворенням зобов'язань у капітал та іншими операціями.

Господарські операції з отримання і погашення короткострокових позик банку обліковуються на рахунку 60 “Короткострокові позики”, який має такі субрахунки:

- 601 “Короткострокові Кредити банків у національній валюті”;
- 602 “Короткострокові кредити банків в іноземній валюті”;

- 603 “Відстрочені короткострокові кредити у національній валюті”;
- 604 “Відстрочені короткострокові кредити в іноземній валюті”;
- 605 “Прострочені позики в національній валюті”;
- 606 “Прострочені позики в іноземній валюті”.

Отже, з вищенаведеного можна зробити такі висновки: облік коштів, розрахункових і кредитних операцій повинен забезпечити: належний контроль за надходженням і витрачанням коштів, цільовим призначенням їх відповідно до діючого законодавства; своєчасне і правильне оформлення документами руху готівки в касі, банківських, розрахункових і кредитних операцій; своєчасну звірку даних підприємства і установи банку; регулярний контроль за станом розрахунків з банком за одержані кредити, з бюджетом, заготівельними організаціями, засновниками, різними дебіторами і кредиторами, інвесторами; вжиття заходів щодо зниження і ліквідації заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список використаної літератури

1. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підруч. для вузів. – Житомир: ЖІТІ, 2003 – 443с.
2. Бухгалтерський облік в Україні. Навч. посібник. За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І.Лемішовського. – Львів: Національний університет „Львівська політехніка”, 2005. – 1072 с.
3. Бухгалтерський облік у документах: Навчальний посібник. / Під редакцією Л.М. Чернелевського. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Кондор, 2007. – 430 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів. / За ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – 6-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП „Рута”, 2005. – 756 с.
5. Гарасим П.М., Журавель Г.П., Хомин П.Я. Курс фінансового обліку: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 566 с.
6. Гладких Т.В. Фінансовий облік: Навч. посіб. – Київ: ЦУЛ, 2007. – 480 с.
7. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практ. посіб. -К.: Лібра, 2001. - 840с.
8. Гордієнко Н.І., Аудит, методика і організація: навчальний посібник / Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Карпенко М.Ю. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 293 с. (452 с.) Укр.мова. - ((для студентів економічних спеціальностей). У 2 частинах. Частина 2.).
9. Должанський М.І., Должанський А.М. Бухгалтерський облік в Україні з використанням Положень (стандартів) бухгалтерського обліку: Навчальний посібник. – Л.: Львівський банківський інститут НБУ, 2003. – 494 с.
10. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою правління Національного банку України №22 від 21.01.2004р.

11. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах № 492 від 12.11.2003 р.
12. Ивашкевич В.Б. Практический аудит: учеб. пособие / Ивашкевич В.Б. – М.: Магистр, 2010. – 286 с.
13. Кащенко О. І. Грошові кошти як складова оборотних коштів підприємства./ Вісник ЖТДУ, №1 (55). Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_1/19.pdf
14. Косміна Р.М. Бухгалтерський (фінансовий) облік : навч. посібн. / Р.М. Косміна / за ред. Ю.Д. Чацкіса. – К. : Вид-во "Вища шк.", 2008. – 255. – С. 23.
15. Крупка Я.Д., Задорожний З. В., Микитюк Н. Я., Фінансовий облік – К.: «Хай-Тек-Прес», 2011. – 544 с.
16. Кудря-Висоцька О.П. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. – К.: Алтера, 2004. – 303. с.
17. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
18. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік : навч. посібн. / О.В. Лишиленко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 624 с.
19. Михайлов М.Г., Глушаченко А.І., Гончар В.П., Болмат Г.А. Бухгалтерський облік (теорія): Навчальний посібник/ За ред. Професора Михайлова М.Г.: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 248 с.
20. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628с.
21. Положення про ведення касових операцій в національній валюті України, затверджене постановою Національного банку України №637 від 15.02.2004р.
22. П(С)БО №4 «Звіт про рух грошових коштів», затверджений наказом №15 Мінфіну України від 31.03.1999 р., зі змінами і доповненнями.

23. Проскуряков А.М. Аудит финансовой отчетности: Базовое руководство по применению и документированию аудиторских процедур / Проскуряков А.М. – Вологда: «Издательство «Дарника», 2010. – 760 с.
24. Соколов Б.Н. Внутренний аудит и контроль: организация, методика, практика / Соколов Б.Н. – М.: Издательский Дом «Бухгалтерский учет», 2010. – 272 с.
25. Скирпан О.П. Бухгалтерський облік: Курс лекцій. Навчальний посібник. – Тернопіль: Видавець Стародубець, 2003. – 252 с.
26. Сопко В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 518с.
27. Сук Л. К., Сук П.Л. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. – К.: Знання, 2005. – 471 с.
28. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. – К.: Алеута, 2006. – 1080 с.
29. Чебанова Н.В., Єфименко Т.І. Фінансовий облік: Підручник. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 704 с.
30. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. –К.: Знання, 2006. – 525 с.